

הקצאת משאבים (כולל נושא הקרקעות)

מאת: טלאל אלקרנאוי

במסגרת פרויקט השסע-היהודי-ערבי קיים המכון הישראלי לדמוקרטיה סדרה בת 17 מפגשים בין אישים יהודים וערבים מהאקדמיה ומהפוליטיקה. במפגש האחד עשר נדונו דרכים לקידום מדיניות שוויונית בתחום הקרקעות, למציאת מענה הולם לצרכיה של האוכלוסייה הערבית בהקצאה ובתכנון ולקידום השיתוף של נציגים ערבים במוסדות שהחלטות בתחום מתקבלות בהם.

נייר עמדה זה שימש כבסיס לדיון בנושא.

הקצאת משאבים

נוסף על הממד האידאולוגי, השסע היהודי-ערבי בישראל כולל גם ממד חשוב של **פערים חברתיים-כלכליים משמעותיים בין יהודים לערבים** בתחומי חיים רבים. המודעות לקיומם של פערים אלו גדלה, והיא מוצאת את ביטוייה בדוחות של מבקרת המדינה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והמוסד לביטוח לאומי. מודעות זו לפערים היא רכיב חשוב גם בתחושת הניכור והאפליה של הערבים בישראל; וכדי שהערבים בישראל יזכו לחלוקה שווה ויקבלו את חלקם בעוגה הלאומית דרושה השקעת משאבים הולמת.

היישובים הערביים סובלים מבעיית צפיפות, אין הם מקור משיכה ליזמים ולמשקיעים, והם לא זכו למשאב שיביאם לרמה של היישובים היהודיים השכנים. על כן **ממשלת ישראל צריכה ליזום תכניות ופעולות למען קידום השוויון בין היישובים הערביים ליישובים היהודיים**. להלן רשימת הפעולות שלהערכתי נדרשות לשם כך:

1. תכנון מחודש של היישובים.
2. השקעת משאבים בתשתית הכבישים הפנימיים והמדרכות.
3. יצירת תשתית תחבורה בעורקים המרכזיים המובילים ליישובים.
4. הקמת מערכת ביוב מסודרת עם מאגרי טיהור ומכוני טיהור.
5. הקמת מערכת חשמל ותקשורת לכל היישובים.
6. שיקום התשתיות בשכונות ותיקות.
7. שיקום חברתי בשכונות ויזימת פעולות חברתיות.
8. הקמת מוסדות ציבור, מתנ"סים, ספריות, מועדוני נוער, אולמות ספורט, פעוטונים, גנים טרום-חובה ומרכזי מדעים.
9. ליווי צמוד למשפחות מפונות (מיישובים לא מוכרים).
10. טיפול שורש במערכת החינוך: בניית מוסדות חדשים במקום המבנים הזמניים, הקמת חדרי רווחה, והשקעה בכוח ההוראה כדי ליצור הון אנושי מתאים.

11. יצירת תשתית לתעסוקה: הקמת אזורי תעשייה, אזורי תעסוקה טכנולוגיים ואזורי מסחר בצמתים ובקרבתם, פיתוח עורקי תחבורה ראשיים, פיתוח מרכזים מסחריים ראשיים ומרכזים שכונתיים, הפשרת קרקע והפיכתה לזמינה ליזמים מקומיים.
12. הכנת תכניות מתאר חדשות, הרחבת הגבולות השיפוטיים של היישובים בלא פגיעה בתחומם ובלא התפרסותם עד לצמתים ולכבישים.
13. פיתוח התיירות על ידי תכנון אזורי תיירות במקומות מתאימים; השקעת משאבים לפיתוח בתי מלון ואתרי נופש; הדגשת הייחוד במקומות המפותחים (כמו חיים במורשת הבדווים, קיום מרוצי סוסים וגמלים); ומתן הטבות ליזמים שישקיעו ביישובים ערביים על פי החוק לעידוד השקעות הון במתן מענקים, כולל הטבה ליישובים טעוני טיפוח ופטור ממכרזים של מנהל מקרקעי ישראל.
14. הפשרת שטחים בצמתים מרכזיים בתחום שיפוט של יישובים ערביים למען הקמת בתי חולים מרכזיים (כגון בית חולים שני לנגב בצומת להבים, בתחום שיפוט הוט).
15. מתן עדיפות לאומית להשקעות של יזמים ביישובים ערביים, כולל פטור ממס וארנונה לחמש שנים לפחות.
16. פיתוח שירותים פיננסיים בהכוונה ממשלתית ביישובים הערביים.
17. הקמת ועדות תכנון ובנייה מקומיות עם סמכויות מורחבות, מתן ייצוג בוועדות תכנון ובנייה ארציות ומחוזיות ומתן עדיפות לזירוז היתרים ותכניות עסקיות, מסחריות ותיירותיות ביישובים הערביים.
18. הוספת שלוחות של שירותי רווחה ביישובים לא מוכרים; הוספת תקנים, משאבים וסיוע למשפחות שמצבן החברתי-כלכלי קשה.
19. הקמת מרפאות של קופות חולים ושיפור שירותי הבריאות ביישובים.
20. פיתוח שירותים ציבוריים של משרדי ממשלה ביישובים ערביים והפעלתם על ידי תושבים מקומיים.
21. הקמת מוסדות להשכלה גבוהה בערבית ביישובים הערביים – אוניברסיטות, מכללות וסמינרים למורים – ופיתוחם.
22. מתן מלגות וסיוע כספי לשם הכשרת כוח אדם מהמגזר הערבי שייקלט בתעשיית ההייטק והטכנולוגיה המתקדמת.
23. הוזלת מחירי קרקע של מנהל מקרקעי ישראל ביישובים הערביים והפיכתם לזמינים כדי לדרבן ולפתות יזמים להשקיע ביישובים אלו.

סכסוך קרקע (הסדר קרקעות)

הבדווים בנגב הם כ-25% מאוכלוסיית נפת באר שבע, ומספרם כ-135 אלף. הטיפול בבעיית יישובם של הבדווים הוא מוקד ויכוח בחברה הישראלית: מדיניות הממשלה היא ליישב את הבדווים ביישובים בגודל של 15–20 אלף נפש – ועד כה הוקמו היישובים רהט, תל שבע, ערוער, כסיפה, לקייה, חורה ושגב שלום. סך כל התושבים ביישובים אלו הוא 61 אלף נפש. ואילו 55% מהבדווים גרים ב-43 יישובים לא מוכרים.

ביישובי הבדווים היום יש מצוקה חברתית קשה. נוסף על סכסוך בענייני הקרקע, התשתיות ביישובים לקויות בתחומי החינוך, הבריאות, התחבורה, הרווחה והתכנון.

ממשלת ישראל אינה מכירה בחזקתם של הבדווים על חלק מאדמותיהם, וכתוצאה מכך רבים מהם נהפכים למפרי חוק, ולעת עתה טיפול הממשלה בסוגיה זו מסתכם בהריסת אלפי בתים ובאי-אספקת שירותים בסיסיים לכפרים הלא מוכרים. מובן שאין בפעולות אלו של הממשלה כדי לפתור את הבעיה, ולפיכך עליה להקפיא לחלוטין את הריסת הבתים ולמצוא פתרון חלופי לבעיית הקרקע בלי כל התניה להסדר בנושא הקרקע.

סכסוך הקרקע

על פי הרישומים במנהלת הסדר הקרקעות, הבדווים תובעים כמיליון דונם. ואילו על פי המדיניות הנוכחית מוצע הסדר שלפיו הם יקבלו 20% מהקרקע ו-80% פיצוי בכסף (כ-1,200 ש"ח לדונם).

לשם השלמת הסדר הקרקעות יש לנקוט כמה פעולות:

1. שינוי התפיסה בעניין התמורות.
2. קביעת מסגרת זמן מחייבת להשגת הפשרה ולהעברת ההסכם לבתי משפט.
3. הענקת זכויות מים למתפשרים שיבחרו בחלופות חקלאיות.
4. קביעת מסגרות להתדיינות בנושא המקרקעין.
5. הסדרת המקרקעין ולרישומם על שם הבעלים, בין שהבעלים הם מדינת ישראל בין שהם הבדווים.

פינוי פזורות

כדי לפתור את בעיית האוהלים והצריפים בפריפריות של יישובים ופזורות ברחבי הנגב יש לנקוט צעדים מתאימים:

1. הגדלת סכום הפיצוי, הכללת מגרש בחינם והוספת מענק מיוחד לסיוע.
2. ליווי צמוד למפונים לפני הפינוי ואחריו כדי להבטיח קליטה נכונה ביישוב החדש.
3. התחייבות להקמת דיור זמני למפונים.
4. הבטחת מתן סיוע בסיסי ליישוב שקולט מפונים בשנתיים הראשונות לקליטה כדי לעודד את קליטת האוכלוסייה החדשה ואת שילובה בחברה הקולטת.

5. מתן תמריצים, כספיים ואחרים, למתפנים הראשונים.

כפרים לא מוכרים

המלצות ועדה מטעם הממשלה: הממשלה תקים שלושה יישובים חדשים ותחויב לתכנן עוד שלושה יישובים בעתיד. כמו כן המדינה תכיר ב-16 יישובים קיימים ותציב יעדים מגוונים ליישובים אלו כדי לשפר את איכות החיים בהם. המדינה גם תספק ליישובים שירותים כדי להשיג את היעדים. לכל שאר הכפרים תינתן הזכות לבחירה מוניציפלית במסגרת הקמת היישובים או במועצה אזורית.

ההיסטוריה של תביעות המקרקעין של הבדווים בנגב

שנה	האירוע	התוצאה
1859	פרסום פקודת הקרקעות בשלטון העות'מאני	מלחמות של שבטי בדווים כפריים על קרקעות
1897	קיבוע של תפרוסת הבדווים בצו מנהלי בשלטון העות'מאני	1. היקבעות הגבולות של השבטים. 2. ערובה לביצוע עסקות קרקע לרוכשים ולמוכרים. 3. הקמת בתי דין למקרקעין והבטחת זכויות קרקע.
1917	השלטון הבריטי בארץ ישראל	שינוי כללים משפטיים בעניין הקרקע
1921	פרסום פקודת הקרקעות המנדטורית הראשונה	1. הזמנת רישום תביעות קרקע. 2. הבדווים אינם מגישים תביעות.
1930- 1949	מכירה של אדמות הבדווים ליהודים	
11.1949	בן גוריון קובע בפעם הראשונה בעניין הבדווים: השארת אוכלוסייה של 10,000 נפש והחלטה לפצות את הבדווים שאדמותיהם יופקעו.	נדידה של מרבית האוכלוסייה הבדווית לגדה, לסיני ולירדן.
1951	שרטוט 'קו תלם' בשיתוף הממשל הצבאי ומשרדי ממשלה אחרים שמטרתו מניעת השתלטותם של הבדווים על אדמת המדינה	
1952- 1954	יצירת סייג בין האוכלוסיות	1. חלק מהאוכלוסייה הבדווית נשארה באזורי המחיה המסורתיים. 2. היווצרות אוכלוסייה של 'פליטי פנים'. 'פליטי פנים' הם תובעי הקרקע שאינם

	יושבים על אדמתם.	
1953	חקיקת חוק רכישת מקרקעין, אישור פעולות ופיצויים, 1953	הפקעת אדמות לצורכי ציבור (יישוב עולים חדשים). לפיכך פונה הנגב המערבי משבטי הבדווים שנותרו בארץ.
1957-1963	הגירת בדווים מהנגב למרכז הארץ – רמלה, לוד, כפר קאסם וטייבה. חלקם הותירו אדמות בנגב ועתידים לתבוע אותם חזרה באמצע שנות השבעים.	
1971	מיפוי תביעותיהם של הבדווים ורישומן (טסווייה) אצל פקיד ההסדר שבמשרד המשפטים	אי-בהירות מתמשכת בעניין הזכויות על המקרקעין
1.1975	לבדווים מוצעת בפעם הראשונה פשרה על אדמותיהם	הבדווים אינם מתפשרים (וכך הם נהגו עד חקיקת חוק השלום)
1977	הקמת הסיירת הירוקה והסדרת פעילותה על פי חוק	1. החזרת כל הבדווים מה'התנחלויות' במרכז הארץ ובמקומות אחרים לתחום 'הסייג'. 2. מניעת השתלטות של הבדווים על אדמות מדינה בנגב. 3. הגברת האכיפה על חוקי הבנייה.
1979	משפט אבו קארן	הבדווים אינם חוששים עוד מהגשת תביעות משפטיות נגד המדינה
1980	חקיקת חוק רכישת מקרקעין בנגב – הסכם השלום עם מצרים, תש"ם-1980	1. אפשרויות לפינוי בדווים מתל מלחתה. 2. הכרה עקרונית ומעשית בתביעות הקרקע של הבדווים. 3. תשלומי פיצוי על הקרקע שנלקחה מהבדווים. 4. תקדים בעניין הקרקע והיישוב של הבדווים בנגב.
15.5.1984	פסק דין עקרוני של השופט חלימה בעניין זכויותיהם של הבדווים על האדמות שהם תובעים	שלילת זכותם של הבדווים לבעלות על הקרקע
1985	1. הבדווים מגישים תביעות קרקע רבות מבלי להתחשב בפסק הדין של השופט חלימה ומתוך תקווה להשיג זכויות על המקרקעין.	

	<p>2. המדינה משנה את מדיניותה בעניין אדמות הבדווים על פי עמדות המפלגה שבשלטון, אך בדרך כלל בכיוון שיפור של תנאי הפשרה המוצעים לבדווים.</p>	
	<p>פרסום מדיניות חדשה מטעם הממשלה בראשותה של מפלגת המערך (השר הממונה בנימין בן-אליעזר) המקצה 600 מיליון ש"ח לפתרון בעיית הקרקע והיישוב</p>	8.1995
<p>1. הקמת ועדת שרים שתלווה את תהליך הטיפול בבדווים בנגב. 2. הקמת המנהלה לקידום הבדווים במקום מנהלת הבדווים. 3. מסתמנת בנייה של ארון מחודש באוכלוסייה הבדווית כלפי השלטון המרכזי והמנהלה. 4. מאמצים רבים מטעם מדינת ישראל לשתף את האוכלוסייה הבדווית בקידום הפתרונות תוך כדי שילובה בהליכי התכנון וליווי הפרויקטים.</p>	<p>פרסום מדיניות חדשה של ועדת שרים בראשות אריאל שרון בתקציב רב-שנתי של שני מיליארד ש"ח לפתרון כולל: 1. פתרון לבעיית הקרקע. 2. פתרון לבעיית היישוב על ידי איחוד יישובים והוספת יישובים. 3. התמקדות בטיפול החינוך ורווחת הקהילה. 4. שיפור רמת התשתיות ביישובים.</p>	1997